

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
PAOLO MENGOTZI
esitatud 30. mail 2018¹

Kohtuasi C-120/17

**Administratīvā rajona tiesa
versus
Ministru kabinets**

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Lāti Vabariigi konstitutsioonikohus))

Eelotsusetaotlus – Määrus (EÜ) nr 1257/1999 Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) toetuse kohta maaelu arendamiseks ning teatavate määruste muutmise ja kehtetuks tunnistamise kohta – Põllumajandus – Toetus maaelu arendamiseks – Ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus – Liikmesriigi võimalus võtta vastu säte, milles nähakse ette toetuse pärimise õigus – Euroopa Komisjoni heakskiit – Komisjoni seisukoha hilisem muutmine – Õiguspärane ootus

1. Käesolevas kohtuasjas palub Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Lāti Vabariigi konstitutsioonikohus) Euroopa Kohtul ennekõike anda selgitusi nõukogu 17. mai 1999. aasta määruse (EÜ) nr 1257/1999 Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) toetuse kohta maaelu arendamiseks ning teatavate määruste muutmise ja kehtetuks tunnistamise kohta² artiklite 10–12 kohaldamisala kohta ning eriti selle kohta, kas need sätted võimaldavad liikmesriikidel võtta selle määruse rakendamiseks vastu õigusakti, milles nähakse ette, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus on päritav.

2. Eitava vastuse korral soovitakse Euroopa Kohtu seisukohta õiguspärase ootuse kaitse põhimõtte piiride osas. Iseäranis palutakse Euroopa Kohtul selgitada, milline väärtus tuleb õiguspärase ootuse tekkimise seisukohast omistada otsusele, millega Euroopa Komisjon kiidab määruse nr 1257/1999 artikli 44 lõike 2 alusel heaks maaelu arengukava ning kuidas mõjutavad sellise ootuse tekkimisega seoses antavaid hinnanguid komisjoni valitsemisalas tegutseva maaelu arengu komitee³ hilisemad järeldused selle põhimõtte mittekohaldumisele antava hinnangu raames.

1 Algkeel: prantsuse.

2 EÜT 1999, L 160, lk 80, ELT eriväljaanne 03/25, lk 391.

3 See komitee on loodud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. detsembri 2013. aasta määruse (EL) nr 1305/2013 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1698/2005 (ELT 2013, L 347, lk 487) artikliga 84.

I. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

3. Liidu maaelu arengu poliitika elluviimine põhineb liidu ja liikmesriikide vahelise jagatud juhtimise põhimõttel, mille kohaselt liidu õigus kehtestab üldise õigusliku raamistiku, mida täiendab liikmesriikide õigus. Määruses nr 1257/1999 on sellest lähtuvalt sätestatud EAGGFist rahastatava maaelu arengu toetamise üldeeskirjad.

4. Määruse nr 1257/1999 põhjenduse 23 kohaselt „põllumajandusettevõtete elujõulisemaks muutmise eesmärgil tuleks soodustada põllumajandustootjate ennetähtaegset pensionile jäämist, võttes arvesse määruse (EMÜ) nr 2079/92 rakendamisel saadud kogemusi“⁴.

5. Määruse nr 1257/1999 II jaotise („Maaelu arengu meetmed“) IV peatükis „Ennetähtaegselt pensionile jäämine“ paiknevad artiklid 10–12. Määruse artikli 10 lõikes 1 on sätestatud:

„Toetus põllumajandustootjate ennetähtaegselt pensionile jäämisele aitab saavutada järgmisi eesmärgi:

- sissetuleku tagamine vanematele põllumajandustootjatele, kes on otsustanud põllumajandustegevuse lõpetada,
- vanemate põllumajandustootjate asendamine selliste isikutega, kes suudavad vajaduse korral tõsta allesjääva põllumajandusettevõtte majanduslikku elujõulisust,
- põllumajandusmaa kasutamine muul kui põllumajanduslikul otstarbel, kui selle kasutamine põllumajanduses ei taga rahuldavat majanduslikku elujõulisust“.

6. Määruse artikli 11 lõigetes 1 ja 5 on sätestatud:

„1. Põllumajandusettevõtte üleandja:

- loobub lõplikult igasugusest põllumajanduslikust tulundustegevusest; ta võib siiski jätkata mittetulunduslikku põllumajandustegevust ning hoonete kasutamist,
- peab üleandmise ajal olema vähemalt 55aastane, kuid mitte pensionieas,

ja

- peab enne üleandmist olema põllumajandusega tegelenud vähemalt kümme aastat.

[...]

5. Käesolevas artiklis sätestatud tingimusi kohaldatakse kogu selle aja jooksul, mil üleandjale makstakse ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust“.

7. Määruse artikli 12 lõike 2 kohaselt:

„Ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse kestus ei tohi üleandja puhul ületada 15 aastat ning põllumajandustöötaja puhul 10 aastat. Toetust ei maksta pärast üleandja 75. sünnipäeva ning pärast töötaja pensioniikka jõudmist.

⁴ Nõukogu 30. juuni 1992. aasta määrus, millega seatakse sisse talupidajate ennetähtaegse vanaduspensioni ühenduse abikava (EÜT 1992, L 215, lk 91).

Kui üleandja puhul maksab tavapäraselt vanaduspensioni liikmesriik, määratakse ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus sellele lisaks, võttes arvesse riikliku vanaduspensioni määra.“

8. Määruse nr 1257/1999 artiklid 35–50 paiknevad III jaotises „Üldised põhimõtted, haldus- ja finantssätted“. Määruse artikli 39 kohaselt:

„1. Liikmesriigid rakendavad kõiki vajalikke abinõusid, et tagada käesolevas peatükis sätestatud maaelu arengu toetusmeetmete vastavus ja järjepidevus.

2. Liikmesriikide esitatavad maaelu arengukavad peavad sisaldama hinnangut kavandatud toetusmeetmete vastavuse ja järjepidevuse kohta ning vastavuse ja järjepidevuse tagamiseks võetud meetmete kirjeldust.

3. Toetusmeetmete vastavuse ja järjepidevuse tagamiseks tuleb neid edaspidi vajaduse korral muuta.“

9. Artikli 44 lõikes 2 on sätestatud:

„Komisjon hindab esitatud kavasid, et selgitada välja nende vastavus käesolevale määrusele. Kuue kuu jooksul alates kavade esitamisest kiidab ta nende kavade alusel heaks maaelu arengu programmdokumendid määruse (EÜ) nr 1260/1999⁵ artikli 50 lõikes 2 sätestatud korras.“

B. Läti õigus

10. Ministru kabineta 2004. gada 30. novembra noteikumi Nr. 1002 „Kārtība, kādā ieviešams programmdokuments „Latvijas Lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.-2006.gadam““ (ministrite nõukogu 30. novembri 2004. aasta määrusega nr 1002, millega kehtestatakse programmdokumendi „Lāti maaeluarengu tegevuskava maaelu arenguprogrammi täitmiseks aastatel 2004–2006“ (edaspidi „maaelu arenguprogramm“) rakenduseeskirjad (edaspidi „määrus nr 1002“) kiideti see programmdokument heaks. Määrus nr 1002 jõustus 7. detsembril 2004.

11. Maaelu arengukava punktis 9.3. on vanematele põllumajandusettevõtete omanikele sätestatud võimalus oma ettevõtte või osa sellest kolmandale isikule üle anda, müüa või kinkida, saades ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust (edaspidi „ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus“), mille saamise tingimused vastavad enamjaolt määruse nr 1257/1999 artikli 11 lõikes 1 sätestatule.

12. Maaelu arengukava punkti 12.3.2 jaotise „Ennetähtaegne pensionile jäämine“ alapunktis a on sätestatud, et kui toetuse saaja ennetähtaegselt pensionile jäämisega seotud pensioni saamist käsitleva halduslepingu kehtivuse ajal sureb, jätkatakse ülejäänud perioodi eest ennetähtaegselt pensionile jäämisega seotud igakuiste pensionimaksete tegemist isikule, kes liikmesriigi õiguse kohaselt tema järelt pärib.

13. Maaelu arengukava alusel sõlmis maaelu arengu amet (Lauku atbalsta dienests, Lāti) ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust saada soovinud põllumajandustootjatega kõnealuse halduslepingu.

14. Ministru kabineta 2015. gada 14. aprīļa noteikumi Nr. 187 „Grozījums Ministru kabineta 2004. Gada 30. Novembra noteikumos Nr. 1002 Kārtība, kādā ieviešams programmdokuments „Latvijas Lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.-2006.gadam““ (ministrite nõukogu 14. aprīlī 2015. aasta määruse nr 187, millega muudetakse ministrite nõukogu määrust nr 1002 (edaspidi „määrus nr 187“) punktiga 1 jāeti punktist a välja selle toetuse pārimise vāimalus. Māāruse nr 187 punkti 2 kohaselt jõustus see māārus 30. aprīlī 2015.

⁵ Nõukogu 21. juuni 1999. aasta määrus (EÜ) nr 1260/1999, millega nähakse ette üldsätted struktuurifondide kohta (EÜT 1999, L 161, lk 1).

II. Faktilised asjaolud, põhikohtuasi, eelotsuse küsimused ja menetlus Euroopa Kohtus

15. Euroopa Komisjon kiitis 30. juuli 2004. aasta otsusega heaks programmdokumendi „Läti maaeluarengu tegevuskava maaelu arenguprogrammi täitmiseks aastatel 2004–2006“, kus nähti ette, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus on päritav.

16. Teatud füüsilised isikud pöördusid Administratīvā rajona tiesa (esimese astme halduskohus, Läti) poole, taotledes kõnealuse ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse maksmist käsitleva halduslepingu kehtivuse tuvastamist olukorras, kus maaelu arengu amet oli määrusele nr 187 tuginedes lõpetanud nende isikute ees selle lepinguga seotud kohustuste täitmise.

17. Leides, et määruse nr 187 punkt 1 on vastuolus Latvijas Republikas Satversme (Läti Vabariigi põhiseadus) §-ga 105, mis käsitleb omandiõigust, pöördus Administratīvā rajona tiesa (esimese astme halduskohus, Läti) Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Läti Vabariigi konstitutsioonikohus) poole.

18. Administratīvā rajona tiesa (esimese astme halduskohus) vidab, et põllumajandusettevõtte üleandjal ja tema pärijatel tekkis ennetähtaegselt pensionile jäämisega seotud pensioni saamist käsitleva halduslepingu sõlmimisega õiguspärane ootus sellele, et pärijad saavad toetuse pärida, kui selle lepinguga võetud kohustused on jätkuvalt täidetud.

19. Ministru kabinets (ministrite nõukogu) leiab seevastu, et tema poolt vastu võetud määrus nr 187 on Läti Vabariigi põhiseaduse §-ga 105 kooskõlas. Ta märgib, et Euroopa Komisjoni maaelu arengu komitee leidis 19. oktoobri 2011. aasta kohtumisel, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimise korral EAGGF-i kaudu rahastamist ei kohaldata. See poleks kooskõlas määruse nr 1257/1999 eesmärgiga ning tooks kaasa Euroopa Liidu ja ja Läti Vabariigi finantsvahendite raiskamise.

20. Lisaks tekkis eelotsusetaotluse esitanud kohtul küsimus, kas määrus nr 1257/1999 keelab lisada Läti õigusesse sätte, mille kohaselt on ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus päritav. Ta rõhutab, et kui see nii ei ole, siis ei saa põllumajandusettevõtte üleandja pärijate õigust saada määruse nr 1002 alusel toetust käsitada omandiõigusena, nii et määrus nr 187 ei saa nimetatud õigust piirata.

21. Kuna määrus nr 1002 on vastu võetud liidu määruse rakendamiseks, sõltub vastus eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul sellest, kas liidu määrus jätab liikmesriikidele kaalutlusõiguse. Eelotsusetaotluse esitanud kohus toob sellega seoses välja, et määruse nr 1257/1999 artiklites 10–12 sätestatud ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse saamise tingimustest tuleneb, et sellega seotud õigus on olemuselt isiklik õigus, mis tähendab, et õigus seda toetust saada on vaid sellel isikul, kes ise oma ettevõtte kolmandale isikule üle andis. Seetõttu ei või liikmesriigid neid tingimusi täiendada ega näha ette, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse saamise õigus läheb üle põllumajandusettevõtte üleandja pärijatele, kuna viimased ei ole kõnealuse toetuse maksmist käsitleva lepingu pooleks.

22. Sellega seoses märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et põllumajanduse valdkonnas on asutamislepinguga kehtestatud liidu ja liikmesriikide vaheline jagatud pädevus. Lisaks toob eelotsusetaotluse esitanud kohus välja, et määruse nr 1257/1999 artikli 41 lõige 1 kehtestab liikmesriikidele kohustuse esitada komisjonile maaelu arengukavad ning viimasele kohustuse need läbi vaadata ja otsustada, kas need on määrusega kooskõlas. Eelotsusetaotluse esitanud kohus meenutab, et kui arengukava on heaks kiidetud, tuleb seda käsitada lõplikuna ning asjaomasel liikmesriigil on õigus see vastu võtta. Komisjon kiitis teatavasti 30. juulil 2004 heaks Läti maaelu arengut aastatel 2004–2006 käsitleva programmdokumendi, mis sisaldas ka ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist käsitlevat sätet.

23. Eelotsusetaotluse esitanud kohus toob ka välja, et määruse nr 1257/1999 artiklite 10–12 tõlgendamise seotud kahtlused tulenevad komisjoni poolt ministrite nõukogule 11. mail 2015. aastal saadetud kirjast, mille kohaselt peab kõigile liikmesriikidele olema selge, et õigus ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse väljamaksetele ei lähe üle põllumajandusettevõtte üleandja pärijatele ning et õiguspärasele ootusele ei saa tugineda pärast 19. oktoobrit 2011, mida tuleb käsitada viimase päevana, mil oli võimalik sõlmida uus pärimist käsitlevat sätet sisaldav toetusleping. Lisaks küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas tema menetluses oleva kohtuasja puhul on tegemist sellise olukorraga, kus liidu õigusega vastuolus olevast liikmesriigi tavast võivad tuleneda õiguslikud tagajärjed, arvestades, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse saamist käsitleva lepingu sõlmimise ajal ei saanud asjaomased põllumajandustootjad olla teadlikud liikmesriigi ja komisjoni võimalikust eksimusest seoses toetuse saamise õiguse pärimise võimalikkusega.

24. Neil asjaoludel otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus menetluse peatada ning esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas Euroopa Liidu ja liikmesriikide vahel põllumajandusvaldkonnas jagatud pädevust arvestades tuleb määruse nr 1257/1999 sätteid ühte selle määruse eesmärkidest – et põllumajandustootjad osaleksid ennetähtaegselt pensionile jäämise meetmes – silmas pidades tõlgendada nii, et nendega on vastuolus see, kui liikmesriik võtab nimetatud määruse rakendamise meetmete raames vastu õigusnormi, millega on lubatud ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust pärida?
2. Kui esimesele eelotsuse küsimusele vastatakse jaatavalt, st kui määruse nr 1257/1999 sätetega on välistatud, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust võiks pärida, siis kas on võimalik, et olukorras, kus Euroopa Komisjon on nõuetekohase menetluse kohaselt lugenud liikmesriigi õigusnormi määruse nr 1257/1999 sätetega kooskõlas olevaks ja põllumajandustootjad on kasutanud ennetähtaegselt pensionile jäämise meetet liikmesriigi tava järgi, on omandatud subjektiivne õigus nimetatud meetme raames antud toetust pärida?
3. Kui teisele eelotsuse küsimusele vastatakse jaatavalt, st kui on võimalik, et on omandatud niisugune subjektiivne õigus, kas siis võib arvestada, et Euroopa Komisjoni maaelu arengu komitee 19. oktoobri 2011. aasta koosoleku järeldus, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust ei saa põllumajandusettevõtte üleandja pärijatele edasi anda, on alus eespool nimetatud omandatud subjektiivse õiguse enneaegselt lõpetamiseks?“

25. Küsimuste kohta esitasid kirjaliku seisukoha Läti valitsus ja Euroopa Komisjon. Need pooled esitasid 17. jaanuaril 2018 toimunud kohtuistungil⁶ ka oma suulised seisukohad.

III. Õiguslik analüüs

A. Esimene eelotsuse küsimus

26. Esimese eelotsuse küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt, kas määruse nr 1257/1999 artiklitega 10–12 on vastuolus see, kui liikmesriik võtab nimetatud määruse rakendamise meetmete raames vastu õigusnormi, mille kohaselt on võimalik ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimine.

⁶ Sellega seoses näib mulle oluline välja tuua üks Satversmes tiesa (konstitutsioonikohus, Läti) menetlusega seotud aspekt. Nimelt tuleneb konstitutsioonikohtu seadusest (Satversmes tiesas likums), et teistel administratiivajal ragon tiesas (esimese astme halduskohus, Läti) pooleli oleva põhikohtuasja pooltel peale vaidlustatud akti vastu võtnud avaliku võimu asutuse on põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses õigus oma seisukoht esitada vaid juhul, kui Satversmes tiesa (Läti Vabariigi konstitutsioonikohus) leiab, et see võiks aidata kaasa kohtuasjas ammendava ja objektiivse kohtuotsuse tegemisele (konstitutsioonikohtu seaduse § 22 lõige 3). Kuivõrd nad ei ole selles menetluses „huvitatud pooled“, ei anta neile võimalust esitada seisukohti ka Euroopa Kohtus toimuvast eelotsusemenetlusest (Euroopa Kohtu kodukorra punkt 96). See on põhjus, miks meil käesoleval juhul põhikohtuasja poolte seisukohti ei ole.

27. Kõigepealt näib mulle vajalik meenutada, millised tingimused on Euroopa Kohus seadnud liikmesriikide poolt määruse rakendusmeetmete võtmisele.

28. Euroopa Kohtu otsuse kohaselt võivad liikmesriigid kõnealuseid meetmeid võtta tingimusel, et nad ei takista määruse vahetut kohaldatavust, ei varja asjaolu, et tegemist on ühenduse meetmega, ning täpsustavad liikmesriigile määrusega antud hindamisruumi kasutamise tingimused, jäädes samas kõnealuste sätetega kehtestatud piiridesse⁷.

29. Seega tuleb lähtuda määruse nr 1257/1999 asjakohastest sätetest, tõlgendades neid määruse eesmärki silmas pidades, et kontrollida, kas need sätted keelavad, kohustavad või lubavad liikmesriikidel kehtestada meetmed, mis näevad ette ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse päritavuse, ning juhul kui nad seda lubavad, siis kas Läti Vabariigi poolt tegelikult võetud meede jääb igale liikmesriigile antud hindamisruumi raamesse.⁸

30. Toon välja, et määruse nr 1257/1999 sätted pärimise küsimust ei käsitle. Neis sätetes ei ole sõnaselgelt ei lubatud ega keelatud seda, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus võib põllumajandusettevõtte üleandja pärijatele üle minna.

31. Seevastu küsimus, kas neid sätteid tuleb tõlgendada nii, et need lubavad liikmesriigil sellise rakendusmeetme võtmist, pole minu hinnangul sugugi nii lihtne.

32. Selles osas pean vajalikuks märkida, et kõnealuses määruses sätestatud ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuste regulatsiooniga ei ole esmapilgul vastuolus selline tõlgendus, mille kohaselt jääb liikmesriigi säte, milles nähakse ette, et toetus on päritav, igale liikmesriigile nimetatud määruse rakendamiseks antud hindamisruumi raamesse.

33. Seda järeldust toetab mitu asjaolu⁹.

34. Kõigepealt võib sellisele järeldusele jõuda normide eesmärgipärase tõlgendamise tulemusena. Kui piirduda ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse eesmärgiga, siis selleks on, nagu komisjon meenutab, põllumajandustootjate „majanduslik motiveerimine“, mille kaugem eesmärk on põllumajanduskäitiste elujõulisuse parandamine¹⁰. Toetusmeetme soodustav mõju saab avalduda ning sellega taotletav elujõulisuse parandamise eesmärk realiseeruda vaid siis, kui see on määruse nr 1257/1999 artiklites 11 ja 12 sätestatud tingimustele vastavate põllumajandustootjate jaoks piisavalt atraktiivne.

⁷ 15. mai 2014. aasta kohtuotsus Szatmári Malom (C-135/13, EU:C:2014:327, punkt 55).

⁸ Vt 25. oktoobri 2012. aasta kohtuotsus Ketelä (C-592/11, EU:C:2012:673, punkt 37).

⁹ *Ma ei pea käesoleval juhul asjakohaseks Läti Vabariigi kirjalikus seisukohas esitatud argumenti, et selle seisukohaga ei peaks nõustuma, kuna määruse nr 1257/1999 artikli 37 lõige 4 lubab liikmesriikidel maaelu arenguks ettenähtud ühenduse toetuse saamisele sätestada üksnes „täiendavaid või piiravaid tingimusi“ ega luba seega kehtestada kõnealuseid toetusi saavatele põllumajandustootjatele soodsamaid tingimusi. Pole mingit kahtlust, et toetuse päritavus ei ole käsitatav ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse andmise „tingimusena“.*

¹⁰ Euroopa Kohus on selgelt märkinud, et põllumajandustootjatele tulu andmine ei ole omaette eesmärk, vaid see teenib makromajanduslikku eesmärki parandada põllumajanduskäitiste elujõulisust. Vt selle kohta 11. aprilli 2013. aasta kohtuotsus Soukupová (C-401/11, EU:C:2013:223, punktid 24 ja 25) ning 25. veebruari 2015. aasta kohtuotsus Poola vs. komisjon (T-257/13, ei avaldata, EU:T:2015:111, punktid 47–49). Vt ka kohtuasjas Soukupová tehtud kohtujurist Jääskineni ettepaneku (C-401/11, EU:C:2012:658) punkti 32, mis on sõnastatud järgmiselt: „Ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse eesmärk ei ole anda vanaduspensionilisa sotsiaaltoetuse andmise eesmärgil. Selle eesmärk ei ole ka otseselt eakamatele põllumajandustootjatele lisasissetuleku tagamine. Need tulemused on määruses nr 1257/1999 mõeldud kui vahend selleks, et saavutada ennetähtaegse vanaduspensionilisa abikava esmane eesmärk, milleks on luua eakamatele põllumajandustootjatele majanduslik motivatsioon tegevuse ennetähtaegseks lõpetamiseks olukordades, kus nad seda tavapäraselt ei teeks“ (kohtujuristi kursiiv).

35. Mul pole vähimatki kahtlust selles, et liikmesriigi õigusakt, mis annab põllumajandustootjatele võimaluse see toetus oma pärijatele pärandada, aitab kaasa selle eesmärgi saavutamisele. Võib isegi eeldada, et teatud majandusliku ja sotsiaalse struktuuriga liikmesriikides oleks sellisel võimalusel märkimisväärne, kui mitte lausa määrav mõju nimetatud põllumajandustootjatele otsusele loobuda kõnealuse toetuse saamise eesmärgil oma põllumajanduslikust tegevusest enne pensioniea saabumist. Niisiis võiksid liikmesriigid sellisest tõlgendusest lähtudes järeldada, et liikmesriigi õigusaktid, milles selline võimalus ette nähakse, ei ole määruse nr 1257/1999 sätetega vastuolus.

36. Sellisele järeldusele võib liikmesriigid viia ka määruse nr 1257/1999 artikkel 12. Lisas 1 sätestatud ülemmääradele viitamise kaudu on selle artikli lõikes 1 sätestatud kõigepealt ühenduse toetuse piirsummad.¹¹ Sellega seoses näib mulle, et toetuse pärandajatele üleminekut käsitleva sõnaselge keelu puudumist koosmõjus toetuse ülemmäärade olemasoluga võiks tõlgendada nii, et need ülemmäärad üksi on piisav instrument kaitsmaks avalikku huvi liidu ressursside otstarbeka kasutamise vastu ning Euroopa Liidu seadusandja on jätnud liikmesriikidele vabaduse ette näha, kas toetuse pärimine on võimalik või mitte.¹²

37. Ka määruse nr 1257/1999 artikli 12 lõiget 2, kus on sätestatud toetuse maksmise ajalised piirid, võib mõista nii, et see toetab lõppjäreldust, et toetuse pärimine on määrusega nr 1257/1999 kooskõlas. Kuigi on tõsi, et üks nimetatud määruses sätestatud piirangutest on seotud põllumajandusettevõtte üleandja vanusega („[t]oetust ei maksta pärast üleandja 75. sünnipäeva [...]“) ega saa seega olla kohaldatav pärijate suhtes, on samuti tõsi, et teise puhul ei viidata ühelegi konkreetset põllumajandusettevõtte üleandjaga isiklikult seotud tunnusele („[...] toetuse kestus ei tohi üleandja puhul ületada 15 aastat [...]“). Niisiis, kui esimene piirang on kohaldatav üksnes põllumajandusettevõtte üleandja suhtes, siis teist võivad liikmesriigid mõista nõnda, et see on kohaldatav ka tema pärijate suhtes.¹³

38. Viimane ja mitte vähem tähtis asjaolu, mis tugevalt toetab järeldust, et Läti õigusnorm ei ole kõnealuse määrusega vastuolus, on see, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist reguleerinud sätet sisaldava maaelu arengukava, see tähendab määruse nr 1002 suhtes tegi komisjon määruse nr 1257/1999 artikli 44 lõike 2 alusel heakskiitva otsuse, mis hõlmas, nagu kohtupraktikast tuleneb, nimetatud plaani *sisu*.¹⁴

39. Vaatamata kõigile seni esitatud põhjendustele ei veena mind tõlgendus, mille kohaselt võimaldavad need sätted liikmesriikidel määruse nr 1257/1999 rakendamise raames näha ette, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus on päritav, üksõik kui põhjendatud see konkreetsel asjaoludel ka ei ole.

40. Märgin sellega seoses, et oma kirjalikus seisukohas leidsid nii Läti valitsus kui ka komisjon, et sellele küsimusele tuleks vastata eitavalt.

11 Lisast „Abisummade tabel“ tuleneb, et toetuse ülemmääraks üleandja kohta on 15 000 eurot aastas ning kogusumma ülemmääraks 150 000 eurot üleandja kohta. Lisaks on võimalik iga-aastase ülemmäära suurendamine kuni kaks korda, tingimusel, et toetus jääb kogusumma ülemmäära piiresse, arvestades põllumajandusettevõtete majanduslikku struktuuri piirkonnas ja põllumajandusstruktuuride kiirema kohandamise eesmärgi.

12 Sellest vaatenurgast on liikmesriikidel seega õigus lubada üleandjatel pärandada toetus oma pärijatele ning otsustada igale üleandjale makstava toetuse suurus kehtestatud ülemmäärade piires. Kui liikmesriigi õigusaktides on ette nähtud pärimise võimalus, peaks toetuse summa olema igal juhul väiksem kui summa, mille võiks saada selle võimaluse puudumise korral.

13 Samamoodi võib lihtsalt asuda seisukohale, et ka määruse nr 1257/1999 artikli 12 lõike 2 teine lõik („[k]ui üleandja puhul maksab tavapäraselt vanaduspensionini liikmesriik, määratakse ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus sellele lisaks, võttes arvesse riikliku vanaduspensionini määra [...]“) ei ole kohaldatav pärijate suhtes.

14 Kohtujuristi kursiiv. Vt eriti 19. septembri 2002. aasta kohtuotsus Huber (C-336/00, EU:C:2002:509, punkt 39). Selles kohtuasjas vastas Euroopa Kohus teisele eelotsuse küsimusele, täpsustades, et nõukogu 30. juuni 1992. aasta määruse (EMÜ) nr 2078/1992 keskkonnakaitse nõuetega ja paikkondade alalhoiuga kooskõlas olevate põllumajanduslike tootmisviiside kohta (ELT 1992, L 215, lk 85) alusel komisjoni poolt tehtud heakskiitev otsus hõlmab kõnealuste programmide sisu; sellise otsuse saab teha alles pärast seda, kui komisjon on kindlaks teinud, et need on määrusega kooskõlas ning määranud kindlaks „kaasfinantseeritavate“ tegevuste iseloomu ja nende rahastamisega seotud kulude üldmahu. Arvestades, et määruse nr 1257/1999 artikli 44 lõike 2 ja komisjoni 29. aprilli 2004. aasta määruse (EÜ) nr 817/2004, millega kehtestatakse üksikasjalikud eeskirjad nõukogu määruse (EÜ) nr 1257/1999 kohaldamiseks (ELT 2004, L 153, lk 30; ELT eriväljaanne 03/046, lk 87) artikli 48 koosmõjust tulenevalt on ette nähtud sarnase iseloomuga hindamise läbiviimine, näib see järeldus mulle olevat käesolevas asjas kohaldatav.

41. Nõustun komisjoni poolt selle järelduse osas esitatud põhjendustega. Meenutan neid järgnevalt.

42. Komisjon märgib, et määruse nr 1257/1999 artikli 10 lõikest 1 ja põhjendusest 23 tuleneb, et põllumajandustootjate ennetähtaegselt pensionile jäämise toetamise süsteemi eesmärk on sissetuleku tagamine vanematele põllumajandustootjatele, kes on otsustanud põllumajandustegevuse lõpetada, ja vanemate põllumajandustootjate asendamine selliste isikutega, kes suudavad vajaduse korral tõsta allesjääva põllumajandusettevõtte majanduslikku elujõulisust. Teisisõnu meenutab komisjon, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse näol on tegemist majandusliku motivaatoriga, mille eesmärk on julgustada vanemaid põllumajandustootjaid põllumajandustegevust lõplikult lõpetama varem, kui nad seda muidu teeksid, ning seeläbi lihtsustama põllumajandussektori ümberstruktureerimist põllumajandusettevõtete elujõulisuse tagamiseks. Sellepärast on ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust puudutavate määruse sätete eesmärk selgitada välja, tõmmata ligi ja võimaldada toetust saada ainult tõelistel põllumajandustootjatel, kes oma kutsetegevusena põllumajandusega tegelevad ning on juba eakad. Seetõttu on neis sätetes toodud toetuse saamise tingimused komisjoni arvates *isiklikku* laadi ning on *lahutamatu* seotud selle eakama põllumajandustootja endaga; seda arvamust jagab ka Läti Vabariik.

43. Komisjon märgib sellega seoses, et määruse nr 1257/1999 artikli 11 lõikes 1 on sätestatud, et toetuse taotlemiseks peab põllumajandusettevõtte üleandja olema vähemalt 55aastane, olema enne üleandmist põllumajandusega tegelenud vähemalt kümme aastat ning pärast seda sellest tegevusest loobuma. Lisaks on selle artikli 11 lõikes 5 täpsustatud, et neid selle määruse samas artiklis sätestatud tingimusi kohaldatakse kogu selle aja jooksul, mil „*üleandjale*“ – ja mitte tema pärijale – toetust makstakse. Samamoodi tulenevad põllumajandusettevõtte loovutajale isiklikku laadi kohustused kõnealuse määruse artikli 12 lõikest 2, kuivõrd seal on sätestatud, et õigus toetust saada ja kohustus seda maksta lõpevad, kui põllumajandusettevõtte üleandja saab 75aastaseks ning et toetuse summat vähendatakse talle riigi poolt makstava tavalise pensioni ulatuses.

44. Neist põhjendustest lähtudes leiab komisjon, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse isiklik laad, nagu see tuleneb määruse 1257/1999 artiklitest 11 ja 12, ei luba selliste liikmesriigi õigusaktide vastuvõtmist nagu määrus nr 1002, milles on ette nähtud selle toetuse pärimine.

45. See määruse 1257/1999 sätetes ette nähtud tingimuste rangelt isiklikule laadile tuginev tõlgendus näib mulle veenev.

46. Seetõttu, kuigi ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust puudutavad määruse nr 1257/1999 sätted ei näi mulle olevat ühemõttelised küsimuses, kas liikmesriikidel on õigus nende sätete rakendamisel näha ette, et toetus on päritav, leian, et samadel põhjustel, mille on välja toonud komisjon ja Läti Vabariik, oleks toetuse selline üleminek määruse nende sätetega vastuolus.

B. Teine ja kolmas eelotsuse küsimus

47. Teise eelotsuse küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt seda, et kui vastus esimesele küsimusele on selline, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimise võimalus ei ole määrusega nr 1257/1999 kooskõlas, siis kas faktilises olukorras, kus komisjon on sellist pärimist võimaldava liikmesriigi õigusnormi määrusega nr 1257/1999 kooskõlas olevana heaks kiitnud – ja kus mõned põllumajandustootjad on selle alusel ennetähtaegselt pensionile jäämise meetmes osalenud – võis põllumajandustootjate pärijatel tekkida õiguspärane ootus. Jaatava vastuse korral küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus kolmanda küsimusega sisuliselt seda, kas Euroopa Komisjoni maaelu arengu komitee 19. oktoobri 2011. aasta koosoleku protokollis mainitud järeldust, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus ei ole päritav, võib käsitada nii, et ennetähtaegselt pensionile jäämise

meetmes osalenud põllumajandustootjate pärijatel ei saanud õiguspärase ootust enam tekkida.¹⁵

48. Kuivõrd need küsimused nõuavad õiguspärase ootuse põhimõtte tõlgendamist, näib mulle kohane olevat teha mõned sissejuhatavad tähelepanekud selle põhimõtte esemelise ulatuse piiritlemiseks.

49. Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt on õiguspärase ootuse kaitse üks liidu aluspõhimõtteid¹⁶ ning sellisena peavad nii liidu kui ka liikmesriikide organid seda liidu õiguse rakendamisel järgima¹⁷.

50. Kuna selle eesmärk on olemasoleva õigusliku olukorra säilitamine, läheb õiguspärase ootuse kaitse põhimõtte paratamatult konflikti teiste liidu õiguse aluspõhimõtetega, eriti seaduslikkuse põhimõttega. Sestap tuleb selle sisustamisel leida tasakaal ühelt poolt olemasolevate õiguslike olukordade säilitamises seisnevate erahuvide ning teiselt poolt seaduslikkuse põhimõttes väljenduvate avalike huvide vahel.¹⁸

51. Teisisõnu peab Euroopa Kohus õiguspärase ootuse kaitse põhimõtte järgimisele hinnangu andmisel iga konkreetse kohtuasjaga seotud faktilisi asjaolusid analüüsides otsustama, kas asjasse puutuvate isikute ootusi tuleb eelistada liidu õiguse tõhusale kohaldamisele.

52. Õiguspärase ootuse kaitsele saab niisiis tugineda vaid juhul, kui isik suudab ära näidata, et ta on sellises erilises olukorras, mis on õigusriigis käsitatav *kaitset väärivana*.

53. Seega tuleb küsida, kas komisjoni poolt heaks kiidetud ja määrusega nr 1002 rakendatud maaelu arengukava alusel maaelu arengu ametiga ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse saamist käsitleva ja toetuse pärimist käsitletud sätet sisaldava halduslepingu sõlminud põllumajandustootjate pärijate¹⁹ olukord on kaitset vääriv, kui maaelu arengu amet lõpetas nende lepingute kohaselt tasumisele kuuluvate väljamaksete tegemise pärast seda, kui määrusega nr 187 toetuse pärimise võimalus kaotati.

54. Kõigepealt näib mulle oluline täpsustada, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei soovi teada, kas õiguspärasele ootusele saab tugineda, vaidlustamaks seadusemuudatuse mõju seoses halduslepingu sõlminud põllumajandustootjate pärijatele tulevikus tehtavate maksetega, vaid just *enne* selle muudatuse jõustumist tehtud maksetega. Seetõttu ei saa minu meelest käesoleval juhul lähtuda Läti Vabariigi kirjalikus seisukohas meenutatud klassikalisest kohtupraktikast, mille kohaselt ei saa ettevõtjatel olla õiguspärase ootust *status quo* säilimise osas, kuna ühenduse institutsioonid²⁰ (või liidu õigust rakendavad liikmesriigi asutused) võivad oma kaalutlusõigust kasutades seda olukorda muuta. Samal põhjusel ei ole käesoleval juhul asjakohane ka Läti Vabariigi poolt välja toodud asjaolu, et toetuse pärimist käsitlevate sätete kehtetuks tunnistamine on otsustatud liikmesriikidele määruse 1257/1999 artiklis 39 antud kaalutlusõiguse alusel.

15 Mõlemas eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimuses viidatakse tegelikult pigem „subjektiivsele õigusele“ pärida ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohtu tähelepanekutest üheselt aga nähtub, saaks pärijatel sellise õiguse olemasolu tunnustada juhul, kui vastata jaatavalt küsimusele, kas nad saavad tugineda sellele õiguspärasele ootusele.

16 Vt 14. märtsi 2013. aasta kohtuotsus Agrargenossenschaft Neuzelle (C-545/11, EU:C:2013:169, punkt 23).

17 Vt 11. juuli 2002. aasta kohtuotsus Marks & Spencer (C-62/00, EU:C:2002:435, punkt 44) ja 12. mai 2011. aasta kohtuotsus Enel Maritsa Iztok 3 (C-107/10, EU:C:2011:298, punkt 29).

18 Vt eriti 24. aprilli 1996. aasta kohtuotsus Industrias Pesqueras Campos jt vs. komisjon (T-551/93 ja T-231/94–T-234/94, EU:T:1996:54, punkt 76).

19 Õiguspärasele ootusele tugineda võivate isikute ringi määramisel piirdun teise eelotsusetaotluse küsimuse sõnastusega, kus viidatakse põllumajandustootjate pärijatele, mitte neile põllumajandustootjatele endile. Lisaks nähtub eelotsusetaotluse esitanud kohtu määrusest selgelt, et Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Läti Vabariigi konstitutsioonikohus) poole pöördunud Administratīvā rajona tiesa (esimese astme halduskohus, Läti) menetluses olev kohtuasi algas sellest, et maaelu arengu amet jättis kaebajate ees täitmata ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuste maksmist käsitlevate halduslepingutega võetud kohustused. Mulle näib, et võib raskusteta järeldada, et nende kohustuste täitmata jätmise põhjuseks oli toetuse pärimise võimaluse kaotamine, mistõttu on Administratīvā rajona tiesa menetluses kaebajateks need pärijad.

20 Vt 7. septembri 2006. aasta kohtuotsus Hispaania vs. nõukogu (C-310/04, EU:C:2006:521, punkt 81) ja 1. juuni 2016. aasta kohtuotsus Ungari vs. komisjon (T-662/14, EU:T:2016:328, punkt 55).

55. Olles selle ära öelnud, käsitlen järgnevalt käesoleva kohtuasja faktilisi asjaolusid puudutavaid andmeid seoses sellise kohtupraktikaga, mis on asjasse puutuv otsustamiseks, kas käesolev olukord õigustab õiguspärase ootuse kaitse eelistamist liidu õiguse tõhusa kohaldamise ees.

56. Kohtupraktika kohaselt eeldab kaitset vääriv olukord kolme tingimuse üheaegset esinemist. Esiteks peab olema tegemist haldusorganite objektiivse tegevusega. Teiseks peab isik olema heauskne. Kolmandaks peab avaliku võimu tegevus olema kohaldatavate normidega kooskõlas.²¹

57. Põhjenduste loogilise järjestatuse huvides on kohane alustada kolmanda tingimuse käsitlemisest. Nimelt, kui seda mõista nii, et sellisest liidu õigusega vastuolus olevast liikmesriigi tavast nagu käesolevas asjas, ehk sellest, et maaelu arengu amet sõlmis pärimist käsitlevat sätet sisaldavad halduslepingud, ei saa õiguspärase ootust tekkida, siis tuleb tõdeda, et kuna see kolmas tingimus ei ole täidetud, tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtu teisele küsimusele vastata eitavalt, ilma et oleks vaja käsitleda teisi tingimusi.

58. Lisaks võiks nii tõlgendada ka liikmesriigi talituse või asutuse poolt liidu õiguse kohaldamisel tehtud vigu või eksimusi puudutavaid kohtupraktika suundumusi. Selles kohtupraktikas on Euroopa Kohus korduvalt tagasi lükanud õiguspärase ootuse kaitse põhimõtte rikkumisele tuginevad väited, leides, et „liidu õigusakti konkreetse sätte vaidlustamisel ei saa tugineda [sellele] põhimõttele ja liidu õigust kohaldama kohustatud siseriiklike ametivõimude tegevus, mis on sellega vastuolus, ei saa olla ettevõtja jaoks alus õiguspärasele ootusele olla koheldud viisil, mis on ühenduse õigusega vastuolus“²².

59. Tehtavas kohtuotsuses peab Euroopa Kohus minu arvates võtma seisukoha selle kohtupraktika tõlgendamise osas.

60. Mina leian, et Euroopa Kohus ei peaks sellest järeldama, et liidu õigusega vastuolus olevast liikmesriigi tavast ei saa *ühelgi juhul* kaitset väärivat ootust tekkida. Mulle näib, et kõnealuse kohtupraktika juhtumõte on pigem selles, et seda õiguslikku küsimust tuleb käsitleda alati lähtudes sellest, kuidas oli liikmesriigi õigusvastase tava aluseks olnud liidu õigusnorm sõnastatud. Täpsemalt ei saa õiguspärane ootus tugineda sellisele liikmesriigi praktikale, mis on vastuolus liidu õiguse „selge“ sättega.²³

61. Meenutan, et käesoleval juhul on kõne all määruse nr 1257/1999 sätete ja iseäranis selle määruse artiklite 10–12 sõnastus. Nagu ma juba esimest eelotsuse küsimust käsitledes välja tõin, on neid sätteid põhimõtteliselt võimalik tõlgendada mitut moodi ning seetõttu ei ole need sedavõrd selged, et maaelu arengu ametiga pärimist käsitlevat sätet sisaldanud halduslepingu sõlminud põllumajandustootjate pärijatel ei oleks võinud tekkida usaldust selle vastu, et see säte on õiguspärane.

62. Mulle näib, et kohtupraktika sellist tõlgendamist toetab ka vaadeldud kohtuotsuste saksa- (*klare Bestimmung*) ja veelgi enam ingliskeelne (*unambiguous provision*) versioon.

63. Olen teadlik, et komisjon tugines oma kirjalikes seisukohtades tehtud järelduse puhul, et käesoleval juhul ei saanud liidu õiguse tasandil õiguspärase ootust tekkida, kohtuasjas *Poola vs. komisjon* tehtud kohtuotsuses (T-257/13, ei avaldata, EU:T:2015:111) Euroopa Liidu Üldkohtu poolt *obiter dictumi* korras öeldule, et „komisjoni poolt maaelu arengukava heaks kiitmine ei anna sellele

21 Nende tingimuste sõnastus erineb mõnevõrra sõltuvalt käsitletavast valdkonnast. Riigiabi valdkonna osas vt 16. oktoobri 2014. aasta kohtuotsus *Alcoa Trasformazioni vs. komisjon* (T-177/10, EU:T:2014:897). Tollivaldkonna osas vt 15. detsembri 2011. aasta kohtuotsus *Afasia Knits Deutschland* (C-409/10, EU:C:2011:843, punkt 47).

22 7. aprilli 2011. aasta kohtuotsus *Sony Supply Chain Solutions (Europe)* (C-153/10, EU:C:2011:224, punkt 47). Vt ka 20. juuni 2013. aasta kohtuotsus *Agroferm* (C-568/11, EU:C:2013:407, punkt 52); 16. märtsi 2006. aasta kohtuotsus *Emsland-Stärke* (C-94/05, EU:C:2006:185, punkt 27); 1. aprilli 1993. aasta kohtuotsus *Lageder jt* (C-31/91–C-44/91, EU:C:1993:132, punkt 35) ning 26. aprilli 1988. aasta kohtuotsus *Krücken* (316/86, EU:C:1988:201, punkt 23).

23 Nõustun niisiis liidetud kohtuasjas *Elmeka* (C-181/04–C-183/04, EU:C:2005:730, punktid 43–45) kohtujurist Stix-Hackli ettepanekus antud tõlgendusega. Vt selle kohta ka kohtujurist Kokott'i ettepanek kohtuasjas *Agroferm* (C-568/11, EU:C:2013:35, punkt 59).

programmdokumendile määrusest nr 1257/1999 [...] suuremat õigusjõudu”.²⁴ Leian aga, et see seisukoht tugines Üldkohtu tõdemusele, et asjasse puutuv norm, see tähendab määruse artikli 11 lõike 1 esimene taane („[Põllumajandusettevõtte üleandja] loobub lõplikult igasugusest põllumajanduslikust tulundustegevusest [...]“), ei jätnud mingisugust mõistlikku kahtlust liikmesriikide kohustuse osas kontrollida, kas põllumajandustootjad on tegevusele eelnenud perioodil põllumajandusliku tulundustegevusega tegelenud, ning seetõttu tuli seda käsitada „selge sättena“, mis, nagu juba selgitasin, käesoleva kohtuasja puhul nii ei ole.

64. Igal juhul, kui ka komisjoni otsusest üksinda ei saa käesoleval juhul pärijatele õiguspärast ootust tekkida, tuleks seda otsust minu arvates arvesse võtta liidu õiguse asjasse puutuvate sätete „selguse“ hindamisel. Kui leitakse, et eelnevad põhjendused ei ole piisavad, näitamaks, et määruse nr 1257/1999 artikkel 10, artikli 11 lõike 1 teine ja kolmas taane ning artikkel 12 ei ole „selged sätted“, siis meenutan, et määrus nr 1002, mis oli maaelu arengu ameti ja põllumajandustootjate vahel pärimist käsitlevat sätet sisaldanud halduslepingute sõlmimise õiguslik alus, võeti vastu pärast seda, kui komisjon oli heaks kiitnud Läti Vabariigi maaelu arengukava aastateks 2004–2006, mille punkti 12.3.2. jaotise „Ennetähtaegselt pensionile jäämine“ alapunktis a sisaldus pärimist käsitlev säte. Seega, isegi kui komisjoni poolt määruse nr 1257/1999 artiklitele 10, 11 ja 12 antud tõlgenduse²⁵ kohaselt tuleb mõnda, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimine on võimalik, kuigi see oleks nende artiklitega vastuolus, ei näe ma, kuidas saaks seda käsitada „selge sättena“ nimetatud kohtupraktika tähenduses.

65. Seetõttu võib õiguspärane ootus tekkida liikmesriigi tavast, mis seisneb ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist käsitlevat tingimust sisaldavate halduslepingute sõlmimises, kuigi see tava on määruse 1257/1999 artiklitega 10–12 vastuolus, sest need sätted ei ole Euroopa Kohtu praktika tähenduses selged.

66. Neil asjaoludel on selleks, et otsustada, kas need halduslepingud sõlminud põllumajandustootjate pärijatel tegelikult õiguspärane ootus tekkis, vaja kontrollida, kas ka käesoleva ettepaneku punktis 56 nimetatud esimesed kaks tingimust on täidetud ehk kas see õiguspärane ootus tugineb haldusasutuste tegevusele ning kas isik, kellel see ootus tekkis, käitus ise heauskselt.

67. Mis puudutab esimest tingimust, siis peab isiku õiguspärane ootus olema tekkinud haldusasutuste tegevusest tulenevalt. Täpsemalt on vaja, et see tegevus oleks oma objektiivsete tunnuste poolest selline, et isikul võib sellest tekkida mõistlik ootus.

68. Sellega seoses tekib mul kõigepealt küsimus, kas tegevuseks, millest pärijatel põhikohtuasjas õiguspärane ootus tekkida sai, oli komisjoni tegevus (Läti Vabariigi maaelu arengukava heakskiitmine) või Läti siseriikliku asutuse tegevus (põllumajandustootjatega ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuste maksmist käsitlevate halduslepingute sõlmimine).²⁶ Minu meelest on vastuseks, et pärijate õiguspärane ootus ennetähtaegselt pensionile jäämise toetusega seotud summade saamise suhtes tuleneb liikmesriigi asutuse poolt põllumajandustootjate ees halduslepingutes võetud kohustustest. Minu arvates on ilmne, et Läti siseriikliku asutuse tegevust tuleb käsitada sellisena, mis vastab kohtupraktikast tulenevatele nõuetele.

24 Vt see kohtuotsus *Poola vs. komisjon* (T-257/13, ei avaldata, EU:T:2015:111 punktid 53–55).

25 Komisjoni tõlgendusega tuleks iseäranis arvestada seetõttu, et määruse nr 1257/1999 artiklite 10–12 lõpliku versiooni sõnastus on identne sellega, kuidas komisjon oli need sätted sõnastanud selle määruse ettepanekus. Vt ettepanek: nõukogu määrus (EÜ) Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) toetuse kohta maaelu arendamiseks (EÜT 1998, C 170, lk 67).

26 Märgin selles osas, et kohtupraktika näib olevat tunduvalt paindlikum, kui õiguspärane ootuse allikaks on liidu õiguse rakendamiseks antud liikmesriigi haldusasutuse akt. Kohtuasjades, kus Euroopa Kohus on pidanud tuvastama, kas õiguspärane ootus võis tuleneda Euroopa Liidu institutsiooni tegevusest, on ta nõudnud, et see tegevus oleks loonud isikule „põhjendatud lootuse“, täpsustades, et sellist lootust tekitada võivaks tagatiseks on, olenemata selle andmise vormist, „täpne, tingimusteta ja ühtlase teave, mis pärineb volitatud ja usaldusväärsetest allikatest“. Vt 14. märtsi 2013. aasta kohtuotsus *Agrargenossenschaft Neuzelle* (C-545/11, EU:C:2013:169, punkt 25 ja seal viidatud kohtupraktika). Seevastu sellistes kohtuasjades nagu käesolev, kus väidetakse, et õiguspärane ootus on tekkinud seoses liidu õiguse kohaldamisel vastu võetud liikmesriigi aktiga, on Euroopa Kohus piirdunud seisukohaga, et see akt peab olema loonud „põhjendatud ootuse“. Vt 14. septembri 2006. aasta kohtuotsus *Elmeka* (C-181/04–C-183/04, EU:C:2006:563, punkt 32).

69. Ei saa eitada, et halduslepingutega võetud kohustuste kandjaks on pädev avaliku võimu asutus. Läti riigi poolt nõukogu määruse nr 1260/99 artikli 38 lõike 1 alapunktist a tulenevate kohustuste täitmise raames ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuste siseriikliku süsteemi haldamiseks määratud avalik-õigusliku organina on maaelu arengu ameti ülesanne tegeleda siseriiklikul tasandil selle toetuse andmise korraldamisega²⁷.

70. Samamoodi on selge, et tulenevalt selle organi sisulisest tegevusest, see tähendab põllumajandustootjatega pärimist käsitlevat sätet sisaldanud halduslepingute sõlmimisest, võisid viimaste pärijad õigustatult arvata, et maaelu arengu ameti poolt võetud kohustused täidetakse ehk kõik toetuse summad makstakse ettenähtud viisil välja.

71. Mis puudutab teist tingimust, siis on heausksusega tegemist vaid siis, kui isiku õigusliku olukorra muutumine ei olnud isiku jaoks ettenähtav²⁸ „ettevaatliku ja mõistliku ettevõtja“ standardit²⁹ silmas pidades. Ettenähtavus ei ole siiski puhtalt objektiivne kategooria, vaid sõltub suuresti igal konkreetsel juhul konkreetse isiku subjektiivsele olukorrale antavast hinnangust³⁰.

72. Sellistel asjaoludel nagu käesoleval juhul, kus isiku õiguslikku olukorda reguleeris liikmesriigi õiguse säte, mis asendati uuega, kuna see ei olnud liidu õigusega kooskõlas, tähendab selle muudatuse ettenähtavus minu meelest kõnealuse sätte *õigusvastasuse tajutavust*. Iseenesest mõistetavalt ei saa isikul tekkida usaldust liikmesriigi sellise sätte õiguspärasuse vastu, mille vastuolu liidu õigusega on ilmselge.

73. Seega tuleb kontrollida, kas halduslepingutesse pärimist käsitleva sätte lisamises seisnenud liikmesriigi tava vastuolu määrusega nr 1257/1999 oli lepingud sõlminud põllumajandustootjate pärijate jaoks tajutav, mis välistaks kohe viimaste heausksuse.

74. Minu meelest on põhikohtuasja toimikust nähtuvaid andmeid arvesse võttes tõenäoline, et see õigusvastasus seda ei olnud.

75. Ettevaatliku ja mõistliku ettevõtja standardist tuleneb neile pärijatele *nemo censitur ignorare legem* põhimõtte kohaselt küll range hooldsuskohustus, mis võiks põhimõtteliselt minna nii kaugele, et neilt pärijatelt nõutakse, et nad oleksid teadlikud, et pärimist käsitlev säte on määrusega nr 1257/1999 vastuolus. Siiski ei saa tähelepanuta jätta käesoleva kohtuasja faktiliste asjaolude kogumi üht kesket elementi ehk seda, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse päritavus, nagu see maaelu arengukavas kirjas oli, oli komisjoni sõnaselge otsusega saanud heakskiidu. Sellise heakskiitva otsuse olemasolul oleks minu arvates ka äärmiselt teadlik ettevõtja uskunud, et pärimist käsitlev säte on liidu õigusega kooskõlas³¹.

76. Läti Vabariigi kirjalikus seisukohas esile toodud asjaolu, et Euroopa Kohus leidis 19. septembri 2002. aasta kohtuotsuses Huber (C-336/00, EU:C:2002:509, punkt 40), et komisjoni poolt maaelu arengukava heakskiitmine ei anna sellele liidu õigusakti iseloomu, ei mõjuta minu meelest seda, milline kaal tuleb käesoleval juhul omistada komisjoni heakskiitvale otsusele.

27 Selle kohta on maaelu arengu ameti seaduse (atbalsta dienesta likums) § 4 lõikes 1 sätestatud, et „[Maaelu arengu amet] korraldab riigi ja Euroopa Liidu poolt maaelu, põllumajanduse, metsamajanduse ja kalandusega seotud toetuste maksmist [ta võtab vastu ja vaatab läbi toetuse saamiseks esitatud taotlused (projektid), otsustab rahastamise või sellest keeldumise, otsustab toetuse maksmise või sellest keeldumise, peab toetuste üle arvestust ja kontrollib nende kasutamist]“.

28 Vt 17. märtsi 2011. aasta kohtuotsus AJD Tuna (C-221/09, EU:C:2011:153, punkt 73 ja seal viidatud kohtupraktika). Vt ka Simon, D., „La confiance légitime en droit communautaire: vers un principe général de limitation de la volonté de l'auteur de l'acte?“, *Le rôle de la volonté dans les actes juridiques, études à la mémoire du professeur Alfred Rieg*, Brüssel, Bruylant, 2000, lk 740.

29 Vt põllumajanduse valdkonnaga seonduvalt 7. septembri 2006. aasta kohtuotsus Hispaania vs. nõukogu (C-310/04, EU:C:2006:521, punkt 83). Teiste valdkondadega seonduvalt vt eelkõige 10. septembri 2009. aasta kohtuotsus Plantanol (C-201/08, EU:C:2009:539) ja 7. juuni 2005. aasta kohtuotsus VEMW jt (C-17/03, EU:C:2005:362, punkt 74).

30 Vt eelkõige 2. juuli 2015. aasta kohtuotsus Demmer (C-684/13, EU:C:2015:439, punkt 92).

31 See määruse artikli 44 lõike 2 alusel vastu võetud heakskiitev otsus hõlmab maaelu arengukava sisu. Vt selle kohta käesoleva ettepaneku punkt 38.

77. Pole mingit kahtlust, et tehes otsuse asjasse puutuva liikmesriigi poolt välja pakutud maaelu arengukava heakskiitmise kohta, otsustas komisjon ka selle, et pärimist käsitlev säte on õiguspärane, nagu ma käesoleva ettepaneku punktis 39 meenutasin.

78. Pärijate heauskus on minu arvates seda ilmsem, et komisjoni omaga võrreldes vastupidine seisukoht võeti alles maaelu arengu komitee 19. oktoobri 2011. aasta koosolekul ehk ligi seitse aastat pärast selle heakskiitva otsuse vastuvõtmist³².

79. Seetõttu ei sisenda ükski toimikus olev dokument veendumust, et need pärijad ei võinud heas usus loota, et nende õiguslik olukord ei muutu, ehk loota, et maaelu arengu amet neist halduslepingutest tulenevad maksekohustused täidab.

80. Kokkuvõttes on minu meelest käesoleval juhul täidetud need kolm tingimust, mis on vajalikud selleks, et pärijatel tekiks õiguspärane ootus, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetus on päritav.

81. Seetõttu oleks kõnealustel pärijatel põhimõtteliselt õigus saada kõik maksed, mis seonduvad toetustega, mis on antud määruse nr 1002 jõustumise (7. detsember 2004) ja määruse nr 187 jõustumise (30. aprill 2015) vahelisel ajal sõlmitud halduslepingute alusel. Kuna viimati nimetatud määrusega tunnistati ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimise aluseks olev norm kehtetuks, ei saa edaspidi ka pärijate õiguspärase ootuse tekkimist põhjendada.

82. Selles olukorras palub eelotsusetaotluse esitanud kohus kolmandas eelotsuse küsimuses selgitada, kas ei tuleks asuda seisukohale, et sellise õiguspärase ootuse tekkimise võimalus lakkas olemas juba enne määruse nr 187 vastuvõtmise kuupäeva, nimelt Euroopa Komisjoni maaelu arengu komitee järelduste vastuvõtmisest selle komitee 52. koosolekul. Neis järeldustes märgiti, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimine ei ole kooskõlas nõukogu 20. septembri 2005. aasta määrusega (EÜ) nr 1698/2005 Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta³³, mis asendas määruse nr 1257/1999 ja reguleerib maaelu arengu meetmeid aastatel 2007–2013.

83. Sellele küsimusele tuleb minu meelest vastata eitavalt.

84. See ei sõltu sellest, et asjasse puutuvad järeldused ei seonu määrusega nr 1257/1999, vaid määrusega nr 1698/2005. Määruse nr 1698/2005 artikli 23 sisu on ilmselgelt analoogne määruse nr 1257/1999 artiklite 10–12 omaga.

85. Sellist vastust õigustab minu meelest pigem see, et nende järelduste vastuvõtmise järel olid õiguspärase ootuse olemasolu tingimused jätkuvalt täidetud.

86. Kuigi tõepoolest võiks toetada ka seisukohta, et nende järelduste tõttu ei olnud enam täidetud teine tingimus, mis seondub pärijate heauskususega, siis leian, et niisugune tõlgendus oleks ometi ekslik.

87. Käsitlen lühidalt seda tõlgendust, et see ümber lükata.

³² Heauskuse hindamisel haldusasutuse poolt eksimuse kiire parandamata jätmisega arvestamise kohta vt kohtujurist Sixt-Hackli ettepanek kohtuasjas Elmeka (C-181/04–C-183/04, EU:C:2005:730, punkt 54.

³³ ELT 2005, L 277, lk 1.

88. Meenutan, et käesoleva ettepaneku punktides 75–77 täpsustasin, et komisjoni otsus, millega kiideti heaks Läti Vabariigi esitatud maaelu arengukava aastateks 2004–2006, mis sisaldas ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist lubavat sätet, on määrav asjaolu, mille pinnalt järeldada, et selle toetuse maksmist käsitlevad halduslepingud sõlminud põllumajandustootjate pärijad ei saanud tajuda pärimist käsitleva sätte õigusvastasust ning et nad olid seetõttu heausksed. See otsus vähendab heausksuse osas esitatavaid kõrgeid nõudmisi, mis tulenevad ettevaatliku ja mõistliku ettevõtja standardi kohaldamisest.

89. Neil asjaoludel võiks asuda seisukohale, et komisjoni maaelu arengu komitee järeldused, mille kohaselt ei ole ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimine liidu õigusega kooskõlas, lõpetasid selle heausksuse, mis põhines sama institutsiooni heakskiitval otsusel. Kui see nõnda oleks, tuleks pärijate käitumist hinnata ettevaatliku ja mõistliku ettevõtja standardi *puhtalt objektiivse* versiooni alusel ning seetõttu tuleks asuda seisukohale, et pärimist käsitleva sätte õigusvastasus oli neile pärijatele tajutav.

90. Ma ei nõustu selle käsitlusega.

91. Minu arvates ei saa maaelu arengu komitee järeldusi käesoleval juhul pärijate heausksuse hindamisel arvesse võtta.

92. Põhjus on selles, et need füüsilised isikud ei olnud maaelu arengu komitee koosoleku protokollist teadlikud. Toimikus sisalduvatest andmetest nähtub, et selle protokollu sisu neile pärijatele teatavaks ei tehtud. Samuti ei eelda viimaste hoolsuskohustus seda, et nad peaksid selle sisuga kursis olema. Näib olevat ilmne, et pärijatele ei saa esitada enda kursis hoidmise kohustuse osas samasuguseid nõudeid nagu suurtele ettevõtjatele konkurentsioiguse valdkonnas.³⁴

93. Võttes arvesse, et pärijad ei olnud maaelu arengu komitee järeldustest teadlikud ja need ei olnud neile kättesaadavad, on iseenesest mõistetav, et need järeldused ei saa välistada pärijate heausksust.

94. Seetõttu ei saa need järeldused välistada pärijate õiguspärast ootust saada perioodiga 2004–2006 seotud halduslepingutes sisaldunud pärimist käsitleva sätte alusel ennetähtaegselt pensionile jäämise toetust. Seega tuleb asuda seisukohale, et see õiguspärane ootus sai tekkida kuni määruse nr 187 jõustumiseni ehk kuni 30. aprillini 2015.

IV. Ettepanek

95. Eelnevaid kaalutlusi silmas pidades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Läti Vabariigi konstitutsioonikohus) esitatud eelotsusetaotlusele järgmiselt:

1. Nõukogu 17. mai 1999. aasta määruse (EÜ) nr 1257/1999, Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) toetuse kohta maaelu arendamiseks ning teatavate määruste muutmise ja kehtetuks tunnistamise kohta, artiklitega 10–12 on vastuolus see, kui liikmesriigid võtavad nende sätete rakendamisel vastu ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist võimaldavaid meetmeid.
2. Faktiline olukord, kus Euroopa Komisjon oli nõuetekohase heakskiidu andmisega lugenud, et ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse pärimist võimaldav liikmesriigi norm – mille alusel osalesid põllumajandustootjad ennetähtaegselt pensionile jäämise toetuse meetmes – on määrusega nr 1257/1999 kooskõlas, võis tekitada nende põllumajandustootjate pärijatele liidu õiguse alusel õiguspärase ootuse.

³⁴ Vt 19. septembri 2002. aasta kohtuotsus Huber C-336/00, EU:C:2002:509, punkt 58) ning samas kohtuasjas tehtud kohtujurist Alberi ettepanek (C-336/00, EU:C:2002:175, punktid 117–121).

3. Komisjoni maaelu arengu komitee 19. oktoobri 2011. aasta järeldused ei saanud olla põhjuseks, mille tõttu õiguspärasest ootust enam ei tekkinud, sest kuivõrd need ei olnud neile pärijatele teada ega kättesaadavad, ei välistanud need viimaste heausksust.